

До разової спеціалізованої вченої ради ДФ 2023-35
у Національному юридичному університеті
імені Ярослава Мудрого

В І Д Г У К

**офіційного опонента – доктора юридичних наук, професора,
члена-кореспондента НАПрН України, заслуженого юриста України
Гриняка Андрія Богдановича
на дисертацію Турченка Ігора Вікторовича
на тему: «Договір підряду на будівництво (капітальний ремонт,
реконструкцію) автомобільної дороги за цивільним законодавством
України», подану на здобуття ступеня доктора філософії за
спеціальністю 081 – право**

Актуальність теми дослідження. Підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом і, як наслідок, отримання в червні 2022 року статусу кандидата в країни-члени ЄС сприятиме післявоєнній відбудові нашої країни. Разом із тим наразі важливим завданням є створення ефективної національної правової системи, яка спроможна забезпечити технологічну модернізацію економіки, підвищити її конкурентоспроможність на основі безпечних передових технологій. Все це сприятиме створенню сприятливого інвестиційного клімату, який істотно погіршився, зважаючи на триваючі з 2014 року воєнні дії.

Економічна складова післявоєнної відбудови країни базуватиметься у тому числі й на розвитку будівельної галузі, яка є важливим чинником економічного розвитку, рушійною силою для роботи суміжних зі сферою будівництва напрямів виробництва та реалізації будівельних матеріалів, надання супутніх (інженерних, архітекторських, дизайнерських тощо) послуг.

При проведенні різного роду будівельних робіт обов'язковими повинні стати притаманні країнам Європейського Союзу підходи щодо застосування інноваційних технологій з метою зменшення впливу на екологію і скорочення споживання енергоресурсів. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває потреба в дослідженні дієвих механізмів врегулювання відносин з будівництва (капітального ремонту, реконструкції) автомобільних доріг в Україні. Зважаючи на це, перед Україною вже сьогодні постало важливе завдання щодо упорядкування законодавчих механізмів урегулювання відносин у будівельній сфері загалом та сфері будівництва автомобільних доріг зокрема.

Сьогодні важливим регулятором таких правовідносин є договір, тому й комплексне дослідження правової природи договору підряду на будівництво (капітальний ремонт, реконструкцію) автомобільних доріг не втрачає своєї актуальності. Питання встановлення правової природи, місця, особливостей укладення та виконання договору підряду на будівництво (капітальний ремонт, реконструкцію) автомобільної дороги частково піддавалися у вітчизняній правовій доктрині науковому вивченню та характеризуються позитивною динамікою свого вирішення. Аналіз останніх досліджень та публікацій з окресленого питання свідчить, що в науковій літературі розробленими слід уважати аспекти визначення поняття цього договору і встановлення його місця в системі договірних зобов'язань; встановлення статусних вимог щодо участі в такому договорі; описання практичних питань укладення та виконання договору. Разом із тим фрагментарними є розробки питань захисту прав сторін цього договору, їх правового статусу, особливостей зміни умов та його розірвання, відшкодування збитків тощо.

Все це свідчить про актуальність та необхідність проведення дослідження питань з проблематики договірного регулювання відносин з будівництва автомобільних доріг в контексті сучасних суспільних трансформацій, що дозволило досліднику знайти та доповнити наявний вакуум у цій сфері, та безпосередньо вплине на правозастосовчу практику.

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, які сформульовані в дисертації.

Ознайомлення зі змістом рецензованої дисертації дозволяє зробити висновок про сумлінність здобувача при підготовці дослідження. Обґрунтованість наукових положень, висновків, рекомендацій і пропозицій з удосконалення законодавства зумовлена логічністю та раціональністю побудови структури роботи; якісним аналізом використаного емпіричного матеріалу, зокрема, нормативно-правових актів, наукових праць, типових договорів; використанням низки загальнонаукових і спеціальних методів пізнання; достатнім рівнем узагальнення теоретичних висновків і поглядів, викладених у вітчизняній та зарубіжній правовій літературі, ретельним опрацюванням відповідних джерел цивільного права, належною апробацією результатів дослідження і їх оприлюдненням відповідно до встановлених вимог.

Вищевикладене свідчить про достатній рівень обізнаності дисертанта у досліджуваних питаннях. Постановка завдань, визначення об'єкта, предмета та мети наукового пошуку має чіткий і зрозумілий вигляд й повною мірою відповідає встановленим вимогам. Все це дає підстави дійти висновку про досягнення здобувачем мети наукового пошуку.

Достовірність та новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, у значному ступені зумовлюються актуальністю дослідження й не викликає сумнівів. Представлена робота є першим в Україні науковим дослідженням, в якому комплексно проаналізовано договірну конструкцію підряду на будівництво (капітальний ремонт, реконструкцію) автомобільних доріг, визначено її правову природу, порядок укладення та виконання, встановлено специфіку застосування правових наслідків у випадку порушення сторонами умов договору. Такий підхід дозволив визначити теоретичні та практичні аспекти договору підряду на будівництво (капітальний ремонт, реконструкцію) автомобільної дороги за цивільним законодавством України.

Серед положень дисертації, які характеризуються елементом новизни, та, на наш погляд, допомагають вирішити низку важливих теоретичних проблем, слід окремо зупинитися на таких результатах дослідження.

Насамперед варто погодитися з відображеними в роботі висновками (пункт 4 наукової новизни) про необхідність розмежування понять «автомобільна дорога» як невід’ємна частина загальнонаціональної транспортної інфраструктури, призначеної для забезпечення всесезонного та всепогодного руху транспортних засобів та «дорога» як спеціально облаштована або пристосована смуга земельної ділянки з відповідним покриттям (гравій, асфальт, бетон тощо) чи без нього (грунтова дорога), придатна для руху транспортних засобів. Даний термін охоплює спеціально виділені та придатні для дорожнього руху смуги земельних ділянок різноманітного цільового призначення, наприклад, гірські дороги, дороги промислових, будівельних, лісових організацій, сільськогосподарських чи фермерських господарств, локальні під’їзні шляхи до приватних домоволодінь тощо. Відповідно дороги, побудовані за особисті кошти власника чи орендаря земельної ділянки, що не була відведена для здійснення дорожнього будівництва у відповідності з вимогами Закону України «Про автомобільні дороги» та інших нормативних документів, є частиною Єдиної мережі автомобільних доріг України, однак має відмінний від автомобільної дороги правовий режим. Автомобільна дорога, як об’єкт цивільних прав, являє собою окремий вид індивідуально-визначеної, неподільної, нерухомої, неспоживної, складної і оборотоздатної речі.

Заслуговує схвалення аналіз дослідником (стор. 68 дисертації) кодифікованих збірок міжнародних звичаїв ділового обороту у сфері будівництва, зокрема типових контрактів FIDIC. Варто наголосити, що типові договори FIDIC здійснюють регулювання відносин в галузі будівництва в тій частині, що не суперечить імперативним нормам чинного законодавства України. Послуговуючись положеннями типових контрактів FIDIC дослідник цілком слушно пропонує визначити правовий статус та значення інженера-

консультанта у досліджуваних правовідносинах. Зокрема доцільно підтримати висловлені в роботі міркування про обов'язковість залучення інженера-консультанта до виконання робіт із будівництва автомобільних доріг державного значення (сьогодні законодавчий підхід відображає лише наявність такого права у замовника). Зважаючи на це варто підтримати зроблений в роботі висновок, що з метою забезпечення постійного належного контролю якості дорожніх робіт за допомогою інженера-консультанта слід закріпити обов'язок для замовників будівництва, реконструкції чи ремонту автомобільних доріг залучати на конкурсних засадах незалежного інженера-консультанта у сфері дорожнього будівництва на етапах закупівель, виконання робіт та гарантійного обслуговування автомобільної дороги (стор. 156–157 дисертації).

Переконливими є наведені в роботі аргументи щодо недоцільності ототожнення таких характеристик порядку виконання робіт підрядником за договором підряду на будівництво (капітальний ремонт, реконструкцію) автомобільної дороги як «своїми силами» та «самостійно». Так, «своїми силами», виходячи із буквального тлумачення цього словосполучення, означає використання підрядником за досліджуваним договором власних сил і можливостей або наявних власних трудових, організаційних чи матеріальних ресурсів без залучення сторонніх осіб у жоден із технологічних процесів дорожнього будівництва. Термін «самостійно» визначає більш широкі можливості підрядника за досліджуваним договором і означає закріплену нормативно його свободу на досліджуваних договірних засадах вільно і на власний розсуд (тобто самостійно) розподіляти ресурсні потоки для забезпечення дорожнього будівництва, виконуючи дорожні роботи на власний розсуд із можливістю залучення інших осіб (субпідрядників), однак за погодженням із замовником і з персональною відповідальністю за невиконання чи неналежне виконання ними прийнятих на себе зобов'язань (п. 9 наукової новизни, стор. 29 дисертації).

Доцільно підтримати висновок автора про віднесення договору підряду на будівництво (капітальний ремонт, реконструкцію) автомобільної дороги до групи договорів про виконання робіт. Зокрема, зважаючи на те, що законодавець у главі 61 ЦК України обрав двоступеневу структуру – тип договору та окремі види договорів відповідного типу, вона певним чином поєднує споріднені види договорів цієї групи (підряд, побутовий підряд, будівельний підряд, підряд на проведення пошукових робіт, підряд на проведення проєктних робіт тощо). Враховуючи термінологічні та змістовні характеристики, а також спрямованість договору підряду на будівництво (капітальний ремонт, реконструкцію) автомобільної дороги на досягнення визначеного його умовами кінцевого результату, він безапеляційно підлягає віднесенню до договорів підрядного типу (стор. 20 дисертації). В межах цієї групи автор цілком слушно виокремлює види договорів та, зважаючи на приналежність договору підряду на будівництво (капітальний ремонт, реконструкцію) автомобільної дороги до сфери транспортного будівництва, відносить його до підвиду договору будівельного підряду (стор. 23, 26 дисертації). Відтак, договір підряду на будівництво (капітальний ремонт, реконструкцію) автомобільної дороги, зважаючи на певні ознаки виконуваних робіт, суб'єктного складу та додаткових характеристик, є підвидом договору будівельного підряду.

Заслуговують підтримки наведені в роботі аргументи щодо необхідності вирішення у ході оновлення цивільного законодавства особливостей притягнення сторін до цивільно-правової відповідальності за договором підряду на будівництво (капітальний ремонт, реконструкцію) автомобільної дороги. Зокрема автор цілком слушно наголошує на відсутності законодавчих положень, які б визначали конкретні види, умови, порядок та розміри санкцій за порушення умов договору. Відтак, встановлення конкретних санкцій за такі порушення залежить, здебільшого, від домовленості сторін. Зважаючи на це варто підтримати авторські пропозиції щодо закріплення специфіки

відповідальності як замовника, так і підрядника в межах рекодифікації цивільного законодавства України (стор. 200 дисертації).

Заслуговують підтримки наведені в роботі аргументи стосовно співвідношення положень загальних і спеціальних норм, враховуючи доктринальні постулати загальної теорії права, на засадах не стільки підпорядкованості, скільки субсидіарності. Виходячи із чого при регулюванні досліджуваних договірних відносин у сфері дорожнього будівництва мають пріоритет у застосуванні нормативні приписи спеціального законодавства, а якщо для забезпечення досконалої регламентації цих відносин їх недостатньо, то субсидіарно підлягають врахуванню приписи загальних нормативно-правових актів. З чого дослідник доходить слушного висновку, що у тих випадках, коли спеціальним законодавством встановлено інший порядок укладення, виконання, зміни або припинення договору підряду на будівництво (капітальний ремонт, реконструкцію) автомобільної дороги, до таких відносин застосовуються відповідні положення спеціального законодавства. Водночас, враховуючи договірний характер цивільних правовідносин у сфері будівництва автомобільних доріг, прийнятним вбачається застосування до них й загальних положень про правочини та договори (стор. 60–61 дисертації).

Дисертації притаманні й інші, не менш цікаві висновки, зроблені автором за результатами дослідження, що свідчать про новизну дослідження, направленість на розвиток науки цивільного права та удосконалення механізму врегулювання відносини про виконання будівельних робіт загалом та робіт з будівництва (капітального ремонту чи реконструкції) автомобільних доріг зокрема.

Повнота викладення одержаних результатів. Основні положення та висновки, зроблені під час дослідження, відображено у 6 наукових публікаціях, з яких 3 опубліковано у наукових фахових виданнях і тезах 3 доповідей, представлених на науково-практичних конференціях.

Аналіз опублікованих здобувачем наукових статей і тез доповідей на науково-практичних конференціях дозволяє дійти висновку про належну

повноту викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, в опублікованих наукових працях.

У дисертації І. В. Турченка «Договір підряду на будівництво (капітальний ремонт, реконструкцію) автомобільної дороги за цивільним законодавством України» не виявлено порушень академічної доброчесності.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. В цілому позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження, відзначаючи його теоретичну та практичну цінність, слід зазначити, що в роботі містяться окремі положення, які є недостатньо аргументованими, дискусійними чи потребують уточнення позиції здобувача.

1. Запропоноване у пункті 1 наукової новизни дисертації авторське визначення договору підряду на будівництво (капітальний ремонт, реконструкцію) автомобільної дороги є занадто громіздким та таким, що переобтяжує розуміння цієї договірної конструкції. Правові поняття повинні надавати ясності та визначеності явищам та конкретним обставинам, мають відповідати таким лексичним, морфологічним і синтаксичним вимогам, як зрозумілість, точність, простота, лаконічність, послідовність і зв'язність у викладенні тощо (принцип оптимальної стислості побудови правових понять). Натомість відрбране у пункті 1 наукової новизни дисертації визначення переобтяжене переліком прав і обов'язків сторін, містить терміни, які потребують окремого розкриття їх значення тощо. Зокрема автор, формулюючи визначення договору підряду на будівництво (капітальний ремонт, реконструкцію) автомобільної дороги, оперує терміносполученням «Єдина мережа автомобільних доріг України», яке лише пропонується ввести в правовий вжиток, що теж ускладнює розуміння поняття цього договору.

Сприймаючи намір автора розробити та запропонувати наукову дефініцію досліджуваного договору, варто наголосити, що наукові дефініції слугують найважливішим засобом аргументації в наукових та практичних дискусіях, є найважливішим елементом структури тієї чи іншої теорії. Зважаючи на це, більш слушною видається відображена на сторінці 34

дисертації наукова дефініція договору підряду на будівництво (капітальний ремонт, реконструкцію) автомобільної дороги як домовленості, за якою одна сторона (підрядник) зобов'язується за завданням другої сторони (замовника) самотійно та на власний ризик здійснити комплекс профінансованих за рахунок державного або місцевого бюджету чи коштів інвестора будівельних робіт по спорудженню якісного об'єкта транспортної інфраструктури – нового лінійного комплексу інженерних дорожніх споруд, капітального ремонту існуючого або проведення його реконструкції у відповідності з наданою замовником проектно-кошторисною документацією, а замовник зобов'язується прийняти та оплатити виконані дорожні роботи. Як видається, саме ця наукова дефініція поняття договору підряду на будівництво (капітальний ремонт, реконструкцію) автомобільної дороги відповідає принципу оптимальної стислості побудови правових понять.

2. Спірною є висловлена в роботі позиція про доцільність характеристики договору підряду на будівництво (капітальний ремонт, реконструкцію) автомобільної дороги завжди як змішаного договору, який додатково містить елементи договорів купівлі-продажу та надання послуг. До такого висновку дослідник доходить враховуючи нормативно закріплене наділення підрядника додатковими повноваженнями на закупівлю необхідних матеріалів, обладнання та устаткування для виконання дорожніх робіт та надання ним супутніх послуг замовнику. Такий умовивід базується на висновку, що необхідні для виконання дорожніх робіт матеріали, обладнання та устаткування чи передбачені його умовами послуги не можуть розглядатись як предмет окремих, автономних договорів купівлі-продажу та надання послуг відповідно, а самі ж придбані матеріали та супутні послуги мають правовий режим «витратних» матеріалів, оскільки втрачають самотійне правове значення в ході виконання робіт дорожнього будівництва і слугують засобом досягнення зовсім іншої правової мети (стор. 41 дисертації).

З цього приводу варто наголосити, що у переважній більшості всі договори будівельного підряду містять обов'язок забезпечення етапів

будівництва різного роду матеріалами та супутніми послугами, який може бути покладено як на підрядника, так і на замовника. Сторона, на яку покладено обов'язок забезпечення такими матеріалами відповідного фронту робіт (як правило підрядник), є стороною окремих договорів купівлі-продажу чи надання послуг. Сторона самостійно вступає у такі договірні відносини, перевіряє та контролює якість придбаних матеріалів тощо, а мета з якою вони набуваються для продавця не має жодного значення. Слідуючи ж з логіки дисертанта про перехід права власності на матеріали як кінцевої мети договорів купівлі-продажу та відсутність такої мети у будівельному підряді, можна дійти хибного висновку про купівлю матеріалів підрядником на користь третьої особи, що таким не є. Насправді для відносин підрядник-замовник вищенаведені супутні договори є автономними, оскільки договір підряду на будівництво (капітальний ремонт, реконструкцію) автомобільної дороги, як і інші підвиди будівельного підряду, є багатоетапним, що включає і вчинення ряду підготовчих дій. Така дії можуть включати передачу підряднику обладнання, матеріалів, залучення субпідрядників тощо і все це здійснюється на основі окремих договірних правовідносин з метою досягнення кінцевого результату.

3. У пункті 5 наукової новизни закріплено висновок про доцільність характеристики відносин у сфері будівництва автомобільних доріг як організаційно-складних та комплексних. Зокрема, відведення земельних ділянок для будівництва автомобільних доріг, включення витрат на будівельні роботи в частину бюджету на відповідний фінансовий рік, отримання спеціальних дозволів (ліцензій) тощо свідчать про комплексний характер цих відносин. Разом з тим доцільно розмежовувати підготовку до вступу у договірні відносини (переддоговірні відносини) та безпосередньо самі договірні відносини (на цьому слушно наголошує автор на стор. 35 дисертації). Так, перш ніж подати заявку на конкурс підрядник повинен виконати заявлені замовником робіт вимоги (отримати дозволи, володіти знаннями та навиками, що підтверджується сертифікатами тощо), натомість

замовник, оголошуючи конкурс, повинен також провести ряд підготовчих дій щодо наявності фінансів, виділеної земельної ділянки, технічної та проектно-кошторисної документації. Тобто безпосередньо вступу у договірні відносини з будівництва автомобільних доріг як багатоетапному та складному процесу передують підготовчо-організаційна частина, яка є переддоговірною стадією підготовки потенційних контрагентів до укладення договору.

4. Заслуговує уваги спроба дослідника виділити та класифікувати окремі підвиди договору будівельного підряду, зокрема на: генеральний підрядний договір, субпідрядний договір, будівельно-проектний договір, договір на проведення окремих видів робіт на конкретних об'єктах, інженерний договір. Зрозуміло, що запропонований поділ є досить умовним і певні договори будівельного підряду можна віднести до одного і того ж виду. Разом з тим потребує додаткового обґрунтування доцільність виокремлення як підвиду договору будівельного підряду договору генерального підряду та субпідрядного договору, оскільки зазначені конструкції є «надвидовими» різновидами договорів підряду та використовуються в сферах здійснення пошукових, проектних та й навіть побутових робіт. Натомість доцільно було б в межах цього дослідження подумати над виокремленням підпідвидів досліджуваного договору шляхом виокремлення договору підряду на будівництво автомобільної дороги, договору підряду на капітальний ремонт автомобільної дороги, договору підряду на підтримання автомобільної дороги в належному стані, договору підряду на реконструкцію автомобільної дороги тощо.

5. Додаткового обґрунтування потребує відображена у дисертаційному дослідженні пропозиція про доцільність закріплення більш жорсткої міри відповідальності сторін за невиконання вимог закону щодо форми договору будівельного підряду, зокрема доповненням частини другої статті 875 ЦК України вказівкою, що означений договір укладається у письмовій формі. Наслідком ж невиконання цієї умови буде недійсність договору (стор. 201 дисертації). Такий підхід суперечить закріпленому в

Модельних правилах європейського приватного права (Draft Common Frame of Reference) підходу щодо необов'язковості письмової форми договору та її діючій редакції частини другої статті 875 ЦК України.

Загалом же варто зауважити, що висловлені зауваження у своїй більшості мають рекомендаційний характер і направлені на деталізацію зроблених в роботі висновків, тому не впливають на високу позитивну оцінку рецензованої роботи в цілому. Здобувач ступеня І. В. Турченко володіє достатніми теоретичними знаннями, має необхідний практичний досвід застосування законодавчих положень, що стали предметом його дослідження, вдало аналізує проблемні питання та критично їх оцінює. Дослідник проявив безсумнівну здібність до самостійного ведення науково-дослідних робіт на належному науково-теоретичному та методологічному рівнях.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК:

Представлена І. В. Турченком дисертаційна робота на тему «Договір підряду на будівництво (капітальний ремонт, реконструкцію) автомобільної дороги за цивільним законодавством України» є самостійним завершеним науковим дослідженням, в якому отримані науково обґрунтовані результати, спрямовані на вирішення наукового завдання, що полягає у формуванні нових теоретичних положень щодо удосконалення механізму договірної регулювання відносин із будівництва (капітального ремонту, реконструкції) автомобільних доріг, визначення його правової природи та змістовно-елементної специфіки, порядку його укладення, виконання та припинення, встановлення особливостей захисту прав та інтересів його сторін.

Дисертація Турченка Ігора Вікторовича на тему: «Договір підряду на будівництво (капітальний ремонт, реконструкцію) автомобільної дороги за цивільним законодавством України», подана на здобуття ступеня доктора філософії, відповідає вимогам п. 6–9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії,

затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, а її автор заслуговує на присудження йому ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 – Право в галузі знань 08 «Право».

Офіційний опонент:

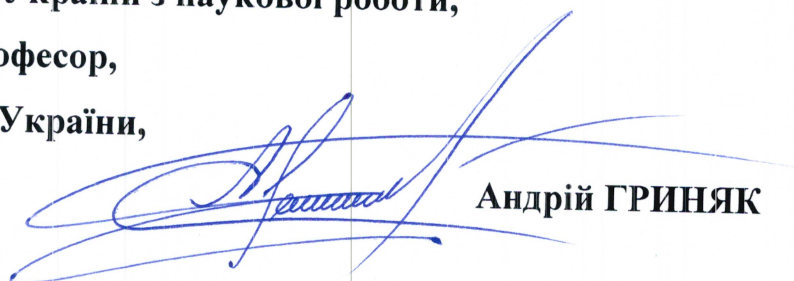
**Заступник директора Інституту правотворчості
та науково-правових експертиз**

Національної академії наук України з наукової роботи,

доктор юридичних наук, професор,

член-кореспондент НАПрН України,

заслужений юрист України

Андрій ГРИНЯК

Підпис Андрій Гриняк
засвідчую:
Заступник директора Інституту правотворчості
та науково-правових експертиз Національної
академії наук України з загальних питань
Анатолій Лапко **Анатолій ЛАПКО**